

Inleiding

Dit artikel heeft in januari 2019 gestaan in Omhoog, het weekblad van het diocees Paramaribo, Suriname. De auteur, p. Noordermeer OMI, begeleidt normaal de bedevaarten naar Batavia, de plek in Suriname waar de zalige Petrus Donders 27 jaar lang onder de leprozen heeft geleefd en gewerkt.

J. van de Walle, de Nederlandse auteur van het boek *Een vlek op de rug*, waaruit het grootste deel van deze tekst is genomen, leefde van 1912 tot 2000. Van 1942 tot 1946 leefde hij in Suriname. Het boek werd in 1963 gepubliceerd. De vierde editie werd in 2001 gedrukt. De titel refereert letterlijk aan de eerste symptomen van lepra, een vlek op de huid, als ook overdrachtelijk aan de maatschappij van Suriname, gekenmerkt door kolonialisme en slavernij. J. van de Walle heeft meerdere historische romans geschreven.

Dit artikel is verspreid en vertaald met toestemming van p. Noordermeer.

Uit het boek 'Een vlek op de rug' van J. van de Walle

Door pater Martien Noordermeer OMI

Het is interessant te weten dat over onze Zalige Pater Donders met respect gesproken en geschreven is in onze Surinaamse literatuur. In het boek van J. van de Walle getiteld *Een vlek op de rug* schrijft de ik-figuur, Achille van der Maas, over een klein, boers mannetje dat gekleed was als de roomse priesters in het Haarlems – Achille was afkomstig van Heemstede, vlak bij Haarlem. Dat mannetje was namelijk gekleed in een zwarte toog en sprak met een accent uit het zuiden van het vaderland, waarmee Achille het Brabants bedoelde.

Achille ontmoet deze priester in de eerste week van zijn aankomst in Suriname, het jaar 1842. Als hij 's nachts van een feestje naar huis wil gaan en hij de verkeerde weg inslaat, komt hij op dat late uur die kleine priester tegen, in wie wij natuurlijk direct onze Zalige Pater Donders herkennen. Achille is behoorlijk aangeschoten, om duidelijk te zijn: hij is dronken. Hij is blij iemand te ontmoeten om hem de weg te vragen.

Hij loopt dan ook af op dat kleine patertje en vraagt hem: 'Ik ben de goede weg kwijtgeraakt. Ik zoek het huis van de familie Konings'. Het patertje kent dat huis en nodigt Achille uit om met hem mee te lopen. 'Ik ben op weg naar het hospitaal om een ernstige zieke te bedienen en het is dezelfde richting.' Zo lopen de twee naast elkaar. Beiden zeggen niet veel, misschien de ander de gelegenheid gevend om een gesprek te beginnen.

Als ze bij het huis van de familie Konings aankomen en Achille het herkent bedankt hij het patertje. Het patertje antwoordt: 'Broeder, ge hebt in het duister van deze nacht de weg naar uw huis kwijtgeraakt en nu gevonden, maar vergeet niet dat ge de weg naar het Huis van de Heer uw God nooit zult verliezen. Dat zou veel erger zijn'.

+++++

Jaren later als Achille vorderingen heeft gemaakt en heeft laten zien dat hij kan organiseren, werken, leiding kan geven, krijgt hij een plantage toegewezen aan de Commewijne met de mooie naam Rust en Vrede. Hij zal het patertje nog eens ontmoeten. Op een late avond wordt hem meegedeeld dat er een tentboot nadert en wil aanleggen aan de steiger van de plantage. Achille gaat naar de steiger om de gast te verwelkomen. Tot zijn verbazing en misschien ook een zekere vreugde herkent hij meteen in de persoon die uitstapt het kleine patertje dat in de eerste week van zijn verblijf in Suriname hem de weg naar huis had gewezen en hij herinnert zich ook meteen de wens van de pater om de weg naar God nooit kwijt te raken. De pater wordt hartelijk verwelkomd in het huis van de directeur.

Daar wordt zoals gebruikelijk ter ere van een gast een copieuze maaltijd bereid met uitgelezen wijnen. Hij wil zo de pater laten zien hoe hij in die drie jaar tijd zich heeft kunnen ontwikkelen tot een directeur van een plantage die er mag zijn. Dat wordt door andere directeuren vaak bepaald door de hoeveelheid en veelsortigheid van de wijnen die zich in de kelder bevinden.

Hij is dan ook verbaasd over de soberheid en de ascese van dit kleine patertje. De pater vraagt en informeert alleen maar naar de mogelijkheid om eventueel de christelijke slaven een klein beetje godsdienstonderwijs te mogen geven. Achille is in tweestrijd met zichzelf. Is hij de weg naar God niet aan het verliezen?

Het weigeren van zijn zo goed voorbereide avondmaal met heerlijk gebraden wild en de wijnen door het patertje irriteert hem hogelijk. 'Geeft U mij maar cassave met dreyfisi en een glas regenwater. Dan ben ik al tevreden.' Dit alles maakt hem geïrriteerd en het is een van de redenen om het onderricht aan de christelijke slaven te verbieden. Hij herinnert zich de dominee uit Heemstede in zijn jongere jaren nog goed die in al zijn preken sprak over de overdreven luxe, het buitensporige drankgebruik en losbandige seksuele leven; dat alles komt weer bij hem boven.

Het wordt een eigenaardige avond, niet zoals Achille dit zich had voorgesteld: een gezellige praatavond met een blanke man met wie kan praten over dingen die hij anderen op de plantage niet kan vertellen. Als Achille zich tegoed heeft gedaan aan de copieuze maaltijd met de vele soorten wijnen gaat het patertje terug naar zijn tentboot. Zijn roeiers zijn wel naar de plantage gegaan om te blijven slapen met de andere slaven. Zo is hij alleen op de tentboot.

Achille kan de slaap niet vatten. Het patertje heeft hem een andere manier van leven laten zien hetgeen iets in hem heeft wakker gemaakt. Hoe zal dat patertje nu slapen midden tussen de muskieten en mampieren? Achille staat op, kleedt zich aan en gaat naar de rivier waar de tentboot van de pater ligt. We citeren letterlijk uit het boek:

'...Ik liep heel zacht omdat ik het onaangenaam zou vinden als bespieder te worden betrapt. Het maanlicht stelde me in staat een blik onder de huif van de tentboot te werpen en daar zag ik het patertje op de knieën, de handen waarin hij stevig het kruisbeeld vasthield voor de borst gevouwen, de ogen toegepukt, diep in gebed verzonken, een gebed waarbij zijn lippen zacht bewogen. Ik weet niet hoe lang ik naar dat patertje bleef kijken, maar voelde hoe de muskieten dwars door mijn broek heen met trossen tegelijk mijn bloed aftapten. Hoe was het mogelijk vroeg ik me af, dat wriemelend ongedierte, vruchteloos overigens van me afslaande, dat die pater daar onbewegelijk in gebed kon blijven? Ook hij moest de muggensteken voelen, dat kan niet anders.

Maar steken of niet, hij bleef praten met Onze Lieve Heer zelf. En wat zou hij Hem gevraagd hebben? Natuurlijk kon ik niet doodeenvoudig de lippen spitsen en fluiten om de pater in zijn gesprek met God te storen. Zo iets doet men niet. Maar haast wilde ik het doen alleen maar om uit zijn eigen mond te horen wat hij daar met Onze Lieve Heer besprak.

Want zo kijkend leek het me, dat het Godsmannetje mijn aanwezigheid niet bemerkend, werkelijk in gesprek was met het bovenzinnelijke, wat dat dan ook moge wezen. Op een andere, minder luidruchtige wijze dan de negers met hun goden spreken. Oneindig veel stiller en rustiger.

En plotseling besefte ik – o dominee van Heemstede, wat zult u daarvan opkijken – dat ik een heiden was: een verloren mens in het oog van het patertje. Niets anders dan een soort doler, een misplaatste figuur, een eenzame man. Moe en verward liep ik naar huis terug...' (blz. 140)

+++++

De heren Bos en Konings zijn in die tijd rond 1863 de grote heren in Suriname die de koopmansgeest van hun bazen in het moederland, met name de bazen in Amsterdam, weerspiegelen. Zij hebben een overzicht van alle plantages: hoe groot, wie is de directeur, hoeveel slaven, de opbrengst, hoe staan de boeken erbij: uitgaven en inkomsten.

Maar plotseling sterft de heer Konings, de grote administrateur. Hij is nog niet begraven of de speculaties doen al de ronde: wie gaat hem vervangen? Al vrij gauw valt de aandacht op Achille van der Maas, de directeur van de veel geprezen plantage Rust en Vrede. Hij is anders dan de vele andere

directeuren: geen drinker, houdt het bij één vrouw, zijn administratie is op orde, in één woord een geschikte kandidaat.

Het is dan ook te verwachten dat hij het wordt. Hij wordt er meteen op uitgestuurd om een groot overzicht te maken van alle plantages in Suriname die vallen onder het Nederlandse protectoraat en daarvoor moet hij lange reizen maken. Een lange en vermoeiende opdracht. Bijna aan het einde zal hij ook de plantages langs de Coppename rivier gaan bezoeken. Reeds bij voorbaat wordt gezegd dat ze, stroom mee of stroom tegen, Batavia dat in de volksmond een zeer bittere bijmaak heeft van een besmettelijkheid die zijn weerga niet heeft, in een wijde boog moeten mijden.

Men roeit tegen de stroom in en dat wordt juist fataal, want een klein eilandje midden op de Coppename komt hen tegemoet drijven met net onder het oppervlakte van het water een gevaarlijk uitstekende boomstam. Die boort een groot gat in de boot van Achille, en dat gebeurt net tegenover Batavia. Paniek! Een hele grote plank heeft zich losgemaakt uit het breekwiel en het water loopt naar binnen: hopen.

Ook Achille hoest alsof zijn leven ervan afhangt en dat is ook een klein beetje zo. Men is verplicht om naar de kant te gaan en men gaat dus in de richting van de steiger van Batavia. Toeval? Men zegt dat toeval niet bestaat. Maar toeval is het woord dat God gebruikt als Hij onbekend wil blijven. Moet het zo zijn dat de boot van Achille vlak voor Batavia lekkage krijgt? Is het toeval of moet het zo zijn?

In ieder geval is het een geluk, want ze hebben al bijna geen tijd om de steiger van Batavia te bereiken, zo groot is het gat dat de boomstam heeft gemaakt. Het water dat binnenkomt is meer dan dat men kan hopen. Er staan al vele nieuwsgierigen te kijken, blij dat er eens iets gebeurt in de alledaagse saaiheid van hun leven op Batavia.

+++++

“Bij het naderen van de steiger sloeg ons een misselijk makende stank tegemoet in het gezicht. Het was net op tijd. Aan de eerste de beste vroeg ik of de directeur van deze grond aanwezig was, maar de aangesprokene, een nog jonge man die er op het eerste gezicht gaaf en gezond uitzag, antwoordde met hese stem dat de directeur enige dagen was vertrokken zodat alleen de pater op Batavia was. Als ik het wilde, dan was hij graag bereid me naar het huis van de pater te brengen naast het kerkje. Op mijn vraag: ‘En waar is de pater zelf?’ kreeg ik als antwoord: ‘Misschien bij een zieke of in de kerk’. Ik maakte mij kwaad dat de enige blanke hier op deze grond niet eens de moeite nam om de andere blanke aan de steiger te komen begroeten.

Begeleid door deze hulpvaardige man die me zelfs mijn kistje met al de informatie van al de bezochte plantages wilde afnemen, iets wat ik weigerde, bevreesd als ik was dat het door de aanraking met de melaatsbesmet zou kunnen worden, liep ik naar het huisje naast de kerk. Een vriendelijke negerin, keurig gekleed, het hoofd gedekt met een bonte muts ontving me gastvrij, opende de halve deur en nodigde me uit, namens de pastoor die in de kerk was of, ze wist het niet zeker, op ziekenbezoek in het melaatsendorp om binnen te treden.” (blz. 245-246)

“Wachtend op de pater keek ik toch beangstigend rond. Al die geschonden lichamen, open wonden, geen handen, geschonden gezichten en vooral die alles doordringende weeïge geur, die stank die alles doordrong. Ik was verplicht om een zakdoek voor mijn neus te houden, maar voordat ik dat kon doen begon ik al te braken. Onvoorstelbaar wat een stank. Ik schaamde me om in het huis van de pater, zo netjes onderhouden, om dit te bevullen met mijn braaksel, maar het gebeurde.

En toen naderde rustig lopend, hier en daar de mensen begroetend de pater. Hoe misselijk dan ook, door mijn betraande ogen en net boven mijn zakdoek uit die ik voor mijn neus hield, zag ik datzelfde patertje dat ik in de eerste week van mijn verblijf in Paramaribo ontmoette en later op mijn plantage Rust en Vrede, datzelfde patertje zag ik weer hier op deze grond van Batavia.

Hij stapte binnen en herkende mij ook direct en groette mij allerhartelijkst alsof het de gewoonste zaak ter wereld was dat blanke mensen zoals wij bezoek brachten aan melaatsgrond. Hij groette mij als

twee goede oudbekenden en zei: 'Ik ben even langs de steiger gelopen en heb het grote gat gezien dat in uw boot is geslagen. Ge moogt God wel dankbaar zijn dat het net gebeurd is hier tegenover deze gezegende plaats Batavia. Anders zou u het er niet levend hebben afgebracht. Wij hebben uitstekende vaklui, alleen het materiaal ontbreekt. U kunt rekenen op zeker 2 à 3 dagen verblijf voordat u uw reis kunt vervolgen. Maar u bent van harte welkom en mijn gast. Zijt ge reeds eerder op een melaatsenoord geweest?'

+++++

Ik schudde het hoofd van nee. 'Het maakt op bezoekers die noch in Europa noch elders een leprozerie hebben bezocht altijd een nare indruk,' zei hij, 'maar ik kan u verzekeren dat een dergelijke indruk misplaatst is. De arme zieken benijd ik niet, maar vele hebben hier op Batavia in de loop der tijden dankzij het werk van mijn eerbiedwaardige voorgangers geluk en hoop gevonden. Als ge straks aan de lucht die hier hangt gewend bent geraakt, dan zal ik u het emplacement eens laten zien. Tenminste,' zei de pater, 'als ge daartoe de moed hebt. Maar vertel me eerst hoe het met de gezondheid staat van mijn streekgenoot, uw opzichter van uw plantage Rust en Vrede meneer Pel.'

Ik vertelde het patertje dat meneer Pel gestorven was aan de koortsen en dat ik op zijn uitdrukkelijk verzoek een kruis op zijn graf heb laten plaatsn. 'Het is jammer,' zei de pater, 'dat hij niet gestorven is met de genademiddelen van de kerk, maar het doet me deugd dat ge het teken van het lijden op uw plantage hebt opgericht, meneer. Ge zult me niet kwalijk nemen,' vervolgde hij, 'dat ik me nu zoals mijn gewoonte is in de kerk enige tijd terugtrek en in mijn gebeden ook uw heer Pel zal gedenken.' Ik stond op en opende de deur voor de kleine man. De huishoudster riep hem achterna dat zij hem en mij een heerlijke maaltijd bereiden zou, maar hij keerde zich niet om en liep regelrecht naar het houten kerkje.

De vrije negerin vroeg me, toen het patertje haar niet meer kon horen: 'En wat zegt u van die man? Vindt u het geen vreemde vogel? Ik dien al zo lang op deze missiepost, meneer, en ik ben een vrome vrouw, maar zo fijn als deze pater heb ik ze nooit gezien. Wilt u wel geloven dat hij zijn eieren aan de melaatsen geeft en het vlees naar de zieken brengt? 't Is onmogelijk om het zo iemand naar de zin te maken. Vindt u het niet overdreven om op klaarlichte dag in de kerk te gaan bidden? En denkt u dat hij het eerste uur terugkomt, meneer? Nu, als u dat denkt, dan vergist u zich. Dat zit maar op de knieën voor het altaar en prevelt of er nooit een einde aan zal komen.

En wat die man niet doet voor de zieken,' riep de huishoudster verontwaardigd uit. 'U moet het gezien hebben om het te kunnen geloven. Nog kort geleden, toen ik op weg was naar de groentetuin om groente te gaan halen, kom ik de pater tegen in een hut en wat doet hij daar? Wel, hij ligt op zijn buik aan de voeten van zo'n slaaf die geen handen heeft en nauwelijks meer kan praten en tussen die vuile tenen van die kerel peutert hij met een naald de sika's weg! Ik keek, meneer, alsof ik mijn ogen niet kon geloven. Een pater! Een pater uit Holland, een blanke meneer, die zich aan de voeten werpt van zo'n stinkende slaaf om hem de vlooiën uit de huid te plukken! Ik heb geen oordeel, meneer, ik ben maar een eenvoudig mens, maar dit, dit gaat te ver. 't Is alsof die man geen standen kent. Nee,' zei ze mopperend, 'dan waren zijn voorgangers uit ander hout gesneden. Ze deden hun plicht, o ja, veel meer dan hun plicht. Maar hij gaat te ver in dienstbaarheid.'